

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ НАУКИ

УДК [342.51 : 342.6] : 342.38

ГЛАВА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕСПУБЛІКИ ЯК ГЛАВА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Сухонос В. В. (мол.),

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

Анотація: Стаття присвячена актуальній проблемі дослідження глави держави в якості глави виконавчої влади. Зокрема, увага приділяється ролі президента як керівника виконавчої влади.

Ключові слова: глава держави, президент, республіка, виконавча влада, уряд.

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме исследования главы государства в качестве главы исполнительной власти. В частности, основное внимание уделяется роли президента в качестве руководителя исполнительной власти.

Ключевые слова: глава государства, президент, республика, исполнительная власть, правительство.

Annotation: The article focuses on an relevant research problem the head of state as the head of the executive branch. In particular, it focuses on the role of the president as the head of the executive branch.

Key words: head of state, the president, the republic, the executive branch, the government.

Одним з головних напрямів сучасного конституціоналізму є визначення ролі і місця глави держави у механізмі здійснення державної влади. Незважаючи на те, що інститут глави держави в Україні є не лише гарантом конституційних засад і державного ладу, а й інтеграційним інститутом у системі органів державної влади, окремі напрями його діяльності все ще потребують свого дослідження.

Сформований у відповідності до Конституції України та чинного законодавства, інститут глави держави не лише став відображенням суспільних відносин, що склалися в 1992-96 рр., а й врахував міжнародний досвід функціонування подібних інститутів державної влади. Різні точки зору, що існують у науковій літературі та політичному житті навколо інституту глави держави, свідчать про певну дискусійність. При цьому більшість наукових праць, тією чи іншою мірою, розглядають главу держави в якості очільника виконавчої влади. Ця ідея має глибоке юридично-філософське коріння. Так, зокрема, ще до жовтневої революції 1917 р. вчені здебільшого й розглядали главу держави виключно як главу виконавчої влади [9]. В радянські ж часи, коли принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову заперечувався, інститут глави держави або взагалі розглядався як елемент, що притаманний виключно буржуазним державам [10, с. 9–51], або ж досліджувався крізь призму особливостей окремого регіону [1]. Проте вже наприкінці існування СРСР з'явилися праці, що інакше аналізували інститут глави держави. Зокрема, з появою в СРСР інституту президента країни, з'явилися праці, що аналізували означену категорію. Як приклад, можна назвати дослідження Е. Георгіяна, Б. Лазарева, В. Чернеги, З. Черніловського та ін., які, поміж іншим, розглядали главу держави як керівника виконавчої влади.

У пострадянську добу деякі концептуальні засади, напрями і тенденції розвитку окремих інститутів механізму держави також стали об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, про що свідчить низка монографічних досліджень, конференцій, наукових семінарів та "круглих столів" останніх років. Виконавчий аспект інституту глави держави досліджували українські та російські правознавці – Ю. Коломієць, В. Погорілко, Н. Сахаров, С. Серьогіна, О. Скрипнюк, В. Чиркін, В. Шаповал та ін.

Серед українських науковців помітні різні підходи до характеристики цього інституту і, насамперед, його місця у конституційно визначеному механізмі здійснення державної влади. Все це зумовило необхідність комплексного теоретичного дослідження цього інституту та порівняння правових засад з практикою їх реалізації, ураховуючи досвід зарубіжних країн, та численні спроби вдосконалення відповідних правових норм у ході реформування політичної системи України.

Саме тому мета нашого дослідження буде полягати у інституту глави держави як глави виконавчої влади.

Для реалізації цієї мети слід вирішити такі взаємопов'язані дослідницькі завдання: по-перше, дослідити статус глави держави як глави виконавчої влади в умовах президентської та напівпрезидентської республіки; по-друге, проаналізувати специфіку взаємодії глави держави з урядом.

Як відомо, на сьогодні існує два види республік глави держави яких очолюють виконавчу владу.

Першим типом республіки є такі, що не мають у своєму державному механізмі посади прем'єр-міністра. Це – Туркменістан, якого можна визначити як президентську республіку.

Іншу групу утворюють країни, які передбачають наявність поста прем'єр-міністра або аналогічну посаду. Це – Руанда, Сінгапур, Таджикистан і Фіджі. Їх можна вважати напівпрезидентськими, змішаними республіками. На сьогодні змішаною республікою є й

Венесуела, яка запровадила пост тимчасового керівника Кабінету міністрів: ним є, згідно ст. 242 Конституції, Віце-президент з питань виконавчої влади [18].

Зрозуміло, що в умовах президентської республіки ступінь впливу глави держави на виконавчу владу є набагато більшим, ніж в умовах напівпрезидентської. Так, конституція Туркменістану (ч. II ст. 73) [3, с. 806] передбачає залежний статус уряду відносно президента: саме перед ним Кабінет Міністрів складає свої повноваження. Стосовно ж формування уряду, то, згідно Конституції Туркменістану (ч. II ст. 73), Кабінет міністрів формується Президентом. Крім того, відповідно до Конституції Туркменістану Президент здійснює виконавчу владу, очолюючи Кабінет міністрів – виконавчий та розпорядчий орган країни (ст. 72 Конституції) [3, с. 805]. І, нарешті, саме президент Туркменістану (п. 6 ст. 53 Конституції) [3, с. 801] пропонує парламенту проект державного бюджету.

Щодо напівпрезидентських республік, то в них виконавча влада поділяється між президентом та Кабінетом або зосереджується в руках президента за наявності прем'єр-міністра. Зокрема перший варіант передбачається конституціями Венесуели (ст. 225), Руанди (ст. 97 Конституції 2003 р.) та Сінгапуру (ч. 1 ст. 23). Другий же варіант реалізується в конституціях Пакистану (ст. 90), Таджикистану (ст. 64) та Фіджі (ст. 85).

При цьому деякі держави першого варіанту лише нещодавно змінили свою систему правління.

Зокрема, Конституція Республіки Венесуела від 23 січня 1961 р. передбачала, що Президент Республіки призначає та звільняє міністрів (п. 2 ст. 190) [6, с. 46], а самі міністри, згідно ст. 193, безпосередньо є уповноваженими Президента Республіки і разом утворюють раду Міністрів, на засіданнях якої головує глава держави [6, с. 48]. Після ж прийняття Конституції 13 грудня 1999 р., ситуація змінилася. Тепер, згідно п. 3 ст. 239 Конституції Президент призначає та звільняє за поданням Віце-президента з питань виконавчої влади [18]. Таким чином, якщо за конституцією 1961 р. Венесуела була президентською республікою, то після 1999 р. вона стала напівпрезидентською.

В Руанді напівпрезидентський характер республіки практично не змінився. Утім якщо Конституція, прийнята 30 травня 1991 р., закріпила положення, згідно якого виконавча влада, відповідно до ст. 35, реалізується Президентом Республіки, який отримує допомогу Уряду, що складається з Прем'єр-міністра та Міністрів [24]. 26 травня 2003 р. на референдумі була затверджена нова Конституція Республіки Руанда, яка поділила виконавчу владу. Згідно ст. 97 Конституції 2003 р. «виконавча влада повинна уособлюватись у президенті та Кабінеті» [28].

На відміну від Венесуели та Руанди, Сінгапур не зазнав радикальних змін конституційної системи. Його Конституція була прийнята 16 вересня 1963 р. і з тих пір зазнала певних змін, що мали характер конституційних поправок.

На сьогодні Сінгапур, за обсягом валового національного продукту увійшов до двадцяти найбагатших країн світу [11, с. 384], а за рівнем

технологічного розвитку – до трійки найрозвинутіших країн, поступившись лише Фінляндії та США [15, с. 13]. Феномен «сінгапурського дива» заслуговує на увагу сучасних державознавців як «правозвісник «держави постіндустріального типу», де «...життям правлять інтелект, знання, високоорганізований труд, де немає безробіття й національних проблем (незважаючи на змішення багатьох націй та рас), де народ відчуває гордість за свій розумний (демократично обраний) уряд, своєю країною та і задоволений життям». Багато в чому це «сінгапурське диво» стало можливим завдяки сприятливій для населення господарській та міжнародній політиці, яка проводилась правлячою партією Сінгапуру на чолі із прем'єр-міністром Лі Куан Ю [2, с. 274].

Загальні процеси демократизації торкнулися й Сінгапуру. Перш за все ч. 1 ст. 25 Конституції закріпила, що Прем'єр-міністр та Міністри призначаються Президентом лише з числа парламентарів. Крім того, Міністри призначаються за поданням Прем'єр-міністра [4, с. 701]. Однак, незважаючи на ці процеси, глава держави все ще зберігає істотні важелі впливу на формування і функціонування виконавчої влади.

У країнах же, де немає розподілу виконавчої влади між президентом та урядом, останній є більш залежним від глави держави. Зокрема п. 4 ст. 69 Конституції Таджикистану передбачає, що президентські укази про призначення та звільнення Прем'єр-міністра та інших урядовців затверджуються Маджилісі Олі [3, с. 772] (парламентом країни). Конституція Республіки Фіджійських островів передбачає, що Президент на власній розсуд, але з числа членів Палати Представників (ст. 98) [21].

Розглядаючи ж главу держави як голову уряду, слід мати на увазі, що він притаманний як монархіям, так і республікам.

Щодо республік, то, в основному вони зосереджені в Африці (Гана, Еритрея, Зімбабве, Лівія, Малаві, Мозамбік, Намібія, ПАР, Сомалі та Уганда), Азії (Узбекистан, Шрі-Ланка), Латинській Америці (Колумбія), Європі (Кіпр) та Океанії (Кірібаті) і наділяють своїх президентів функціями як глави держави, так і голови уряду, а отже можна вважати їх, хоча й специфічними, але президентськими республіками.

При цьому європейська модель президентської республіки, що представлена Республікою Кіпр, тяжіє до певного обмеження статусу президента як носія виконавчої влади. Фактично в Республіці виконавчу владу реалізують міністри: згідно ст. 58 Конституції вони відповідають за виконання законів, що входять до компетенції відповідного міністерства та відповідають за усі справи своїх міністерств (п. а); розробляють закони й регламенти, необхідні для роботи міністерств, та вносять їх на розгляд Ради міністрів (п. б); видають накази, інструкції, декрети й регламенти (п. с), підготовка та внесення на розгляд Ради міністрів тієї частини бюджету Республіки Кіпр, що стосується відповідного міністерства (п. д) [5, с. 234]. Фактично міністри здійснюють поточну роботу у сфері виконавчої влади. Щодо Ради міністрів, то ця колегіальна інституція, згідно ст. 54 Конституції, здійснює загальне управління

Республікою (п. а) та координує діяльність державного апарату (п. д) [5, с. 233], у тому числі й роботу міністерств. Президент же, згідно ст. 55 Конституції, скликає засідання Ради міністрів як за власною ініціативою, так і за вимогою віце-президента. Крім того, відповідно до ст. 56 Конституції, він, на власний розсуд, розробляє порядок денний для кожного засідання уряду. Щодо віце-президента, то він має право зажадати розгляду якогось питання на засіданні Ради міністрів, але «останнє слово» залишається за главою держави: якщо він вирішить, що дискусія з цього питання є можливою та корисною у даному засіданні, проблема включається до обговорення, якщо ж ні, то вона буде розглянута на наступному засіданні [5, с. 233].

І хоча Президент, згідно п. б ст. 48 Конституції, не має права вирішального голосу при обговоренні питань порядку денного, проте він може брати участь у дискусії під час засідань. Якщо ж питання має відношення до зовнішньої політики, оборони та безпеки, то будь-яке рішення Ради міністрів з цього приводу потребує обов'язкової згоди глави держави, адже, згідно п. д ст. 48, він має право накласти на нього остаточне вето [5, с. 229].

Істотну роль в забезпеченні контролю Президента Республіки Кіпр над урядом відіграє реалізація главою держави його конституційного права призначати міністрів. І хоча, внаслідок національних особливостей Кіпру, він може призначати лише міністрів грецької національності (віце-президент призначає міністрів-турків) [5, с. 229], проте у президента є реальна можливість при здійсненні своєї кадрової політики сформувати прийнятний для нього склад уряду.

Системи президентського правління в Колумбії та окремих країн Африки (Зімбабве, Малаві, Мозамбик, Намібія, Уганда) наділяють главу держави та уряду усією повнотою влади в призначеннях на урядові посади. Президенти цих країн визначають склад своїх урядів, а парламенти практично не мають можливості стати на заваді президентській волі. При цьому в Колумбії Президент, згідно ст. 208 Конституції, особисто керує Кабінетом міністрів та головує на його засіданнях [25]. Те ж саме стосується Малаві, де Президент, відповідно до п. а ч. 3 ст. 92 Конституції, головує на засіданнях уряду. В інших же країнах (Мозамбик, Намібія) президент призначає з числа міністрів прем'єр-міністра.

При цьому, в Республіці Мозамбик, Президент, згідно ст. 117 Конституції є не лише главою держави (ч. 1), а й головою Уряду (ч. 3). І саме в цій своїй іпостасі він, згідно п. б ст. 121 Конституції, призначає Прем'єр-міністра [17].

В Республіці ж Намібія Президент також, згідно ч. 1 ст. 27 Конституції є главою держави та головою Уряду, який, відповідно до п. і ч. 3 ст. 32, призначає Прем'єр-міністра [8].

На цілком слушну думку М. Сахарова: «Це так званий адміністративний прем'єр-міністр, що є підвітним лише президенту і може від імені президента керувати кабінетом, але при цьому не є головою уряду» [13, с. 70].

В Кірібаті ж, азійських республіках та інших африканських державах формування уряду главою держави деякою мірою обмежене парламентом.

Зокрема в Кірібаті Президент, згідно ч. 1 ст. 41 Конституції, призначає міністрів з числа парламентарів [27]. Те ж саме стосується Південно-Африканської Республіки, де Президент, згідно ч. 3 ст. 91 Конституції, обирає Міністрів з числа членів Асамблеї (п. б). Утім, згідно п. с ч. 3 ст. 91, Президент може призначити Міністрами не членів парламенту, але кількість таких міністрів не повинна перевищувати двох осіб [7, с. 591–592]. Практично аналогічною є ситуація в Еритреї, де Президент, згідно ч. 2 ст. 46 Конституції, може призначити Міністрами як членів парламенту, так і інших осіб [23], кількість яких не визначається.

Інший варіант парламентського обмеження президентської прерогативи формування уряду є необхідність згоди представницького органу на призначення міністрів. Зокрема Конституція Узбекистану (п. 9 ст. 93) передбачає, що Президент Республіки призначає та звільняє з посад прем'єр-міністра, першого заступника, заступників прем'єр-міністра, членів Кабінету Міністрів з наступним затвердженням їх Олій Меджлісом [12, с. 468] (вищий державний представницький орган, що здійснює законодавчу владу). Аналогічне положення діє і в Гані, Ліберії та Сомалі. При цьому, якщо в Гані, згідно ч. 1 ст. 79 Конституції, для призначення міністра потрібно є попередня згода парламенту, то в Сомалі, відповідно до ч. 2 ст. 94 Конституції, потрібна згода Палати Представників [29] – нижньої палати парламенту.

Досить цікавою є ситуація в Ліберії. Річ у тім, що історія цієї країни фактично починається з грудня 1821 р., коли Американське колонізаційне товариство придбало у місцевих племінних вождів невелику ділянку узбережжя і переселило на неї звільнених чорношкірих рабів зі США (16 400 осіб) [14, с. 483]. Внаслідок цього практично усі конституції країни (1820, 1839, 1847, 1984) зазвичай повністю копіювали конституційну практику США. Це не могло не позначитись на формуванні уряду: відповідно до п. а ст. 54 Конституції 1984 р., Президент призначає членів Кабінету міністрів за згодою Сенату [19].

На сьогодні існує, принаймні, три варіанти співробітництва між главою держави та Кабінетом міністрів.

Перший з них передбачає певну самостійність уряду стосовно глави держави. Це забезпечується перш за все парламентською відповідальністю Кабінету. Зокрема, ст. 45 Конституції Кірібаті наголошує на тому, що виконавча влада зосереджена в Кабінеті, що несе колективну відповідальність перед Палатою Асамблеї. В ПАР члени Кабінету, згідно ч. 2 ст. 92 Конституції, несуть колективну та індивідуальну відповідальність перед Парламентом щодо здійснення своїх повноважень та виконання своїх функцій [7, с. 592].

Другий варіант передбачає підлеглий характер уряду стосовно президента. При цьому означена підлеглість може виражатися як прямо (Кабінет повинен допомагати Президенту чи Кабінет несе відповідальність перед Президентом), так і завуальовано (уряд формується президентом, а отже повинен виконувати його розпорядження). Зокрема, Конституцією Республіки Гана закріплено (ч. 2 ст. 76): «Кабінет повинен допомагати Президенту у

здійсненні загальної політики уряду» [26]. Аналогічна норма існує і в Сомалі (ч. 1 ст. 94). В Еритреї ця допомога, згідно ч. 3 ст. 46 Конституції, більш конкретизується: спрямування, контроль та координація діяльності уряду (п. а), підготовка державного бюджету (п. б), підготовка законопроектів (п. с) та формування політики та планів уряду (п. д). Трохи інакше закріплено підлеглий статус уряду стосовно президента в Республіці Малаві: згідно ст. 97 «усі Міністри повинні відповідати перед Президентом за роботу своїх департаментів» [20]. Таким чином, як ми бачимо, вищезгадані африканські держави прямо закріплюють підлеглий статус уряду. Щодо завульованого закріплення, то саме таким чином йде Узбекистан: згідно ч. III ст. 98 Конституції Кабінет Міністрів забезпечує, поміж іншого, «укази, постанови та розпорядження Президента Республіки Узбекистан» [12, с. 470].

Дещо унікальною є ситуація в Намібії: згідно ст. 41 міністри несуть персональну відповідальність перед Президентом і парламентом, а також колективну відповідальність за роботу Кабінету. Водночас допоміжну роль відіграє не сам уряд, а прем'єр-міністр: згідно ст. 36 Конституції, він «представляє Уряд у його стосунках з Парламентом, координує роботу Кабінету, надає поради та допомогу Президентові у справах урядування». Водночас прем'єр-міністр не є головою уряду (ним, згідно ч. 1 ст. 27 є Президент): він лише головує на його засіданнях у випадку відсутності глави держави та за волею останнього (ч. 3 ст. 35 Конституції).

І, нарешті, третій варіант підлеглості уряду взагалі не передбачає якогось його окремої ролі. Зокрема в конституціях Зімбабве (п. с ч. 1 ст. 31) [22] та Ліберії (п. а ст. 54), згадують про Кабінет міністрів, але уникають регламентації його діяльності.

Щодо Мозамбіку та Уганди, то конституції цих країн також не передбачають якогось самостійного статусу уряду. Зокрема Конституція Мозамбіку (п. а ст. 121) закріплює, що Президент Республіки скликає та контролює засідання Ради міністрів, а в конституції Уганди (ч. 4 ст. 99) діє положення про те, що функції виконавчої влади здійснюються Президентом або безпосередньо, або ж через підлеглих йому чиновників [30]. Фактично це означає, що урядовці повністю контролюються Президентом Уганди. Недаремно Уганда у працях окремих конституціоналістів визначається як своєрідна форма президентського абсолютизму – президентсько-монархічною республікою [16, с. 146].

Таким чином, у тих країнах, де глава держави має абсолютну владу у сфері виконавчої влади, рівень демократії є дуже низьким. Можна сказати, що надання главі держави реальних повноважень у сфері виконавчої влади зазвичай є обернено пропорційним рівню розвитку демократії у країні.

Дослідивши особливості інституту глави держави, як глави виконавчої влади, ми зробили лише перші, але теоретично й методологічно необхідні кроки у напрямі розкриття досліджуваної теми. Для того ж, щоб повністю пізнати природу означеного інституту, потрібно неухильно слідувати шляхом наповнення його конкретним змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каминский С. А. Институт монархии в странах Арабского Востока / Каминский С. А. – М.: Главная ред. восточной лит. изд-ва «Наука», 1981. – 152 с.
2. Карагодин Н. А. Проблемы выбора рациональной экономической стратегии / Н. А. Карагодин // Авторитаризм и демократия в развивающихся странах / [Мирский Г. И., Майданик К. Л., Ворожейкина Т. Е. и др.]; под ред. В. Г. Хороса. – М.: Наука, 1996. – С. 268–276.
3. Конституции государств Азии: в 3 т. / [ред. Т. Я. Хабриева]. – М.: НОРМА, 2010–2010. – Т. 2: Средняя Азия и Индостан. – 2010. – 1024 с.
4. Конституции государств Азии: в 3 т. / [ред. Т. Я. Хабриева]. – М.: НОРМА, 2010–2010. – Т. 3: Дальний Восток. – 2010. – 1040 с.
5. Конституции государств Европы: в 3 т. / [ред. Л. А. Окуньков]. – М.: НОРМА, 2001–2001. – Т. 2. – 2001. – 840 с.
6. Конституции стран, развивающихся по капиталистическому пути: учеб. пособие / [сост. В. В. Маклаков; отв. ред. А. А. Мишин]. – М.: ВЮЗИ, 1975. – 140 с.
7. Конституції зарубіжних країн: навч. посібник / [авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін.; ред. В. О. Серьогін]. – Харків: ФІНН, 2009. – 664 с.
8. Конституція Намібії від 21 березня 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua/LIBRARY/catalog/law/namcon5.htm>.
9. Мижуев П. Г. Глава государства. Организация высшей исполнительной власти в главных странах современного мира / Мижуев П. Г. – СПб.: Типография Альшутлера, 1906. – 92 с.
10. Мишин А. А. Центральные органы власти буржуазных государств / Мишин А. А. – М.: МГУ, 1972. – 285 с.
11. Моисеева Л. А. История цивилизаций: [курс лекций] / Моисеева Л. А. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с. – (Серия «Учебники, учебные пособия»).
12. Новые конституции стран СНГ и Балтии: сб. документов / [сост.: Ю. А. Дмитриев, Н. А. Михалева]. – [2-е изд.]. – М.: Манускрипт, Юрайт, 1998. – 672 с.
13. Сахаров Н. А. Институт президентства в современном мире / Сахаров Н. А. – М.: Юрид. лит., 1994. – 176 с.
14. Федоренко В. Л. Ліберія / В. Л. Федоренко // Юридична енциклопедія: у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 3: К–М. – 2001. – С. 483–484.
15. Химанен П. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель / П. Химанен, М. Кастельс; [пер. с англ. А. Калинина]. – М.: Логос, 2002. – 224 с.
16. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран / Чиркин В. Е. – М.: Юрист, 1999. – 568 с.
17. Constitution of Mozambique (Approved and enacted in November 1990) [Electronic resource]. – Access mode: <http://confinder.richmond.edu/admin/docs/moz.pdf>.
18. Constitution of the Bolivarian Republic of Venezuela (in English translation from the original legal text) [Electronic resource]. – Access mode: http://www.vheadline.com/printer_news.asp?id=6831.
19. Constitution of the Republic of Liberia [Electronic resource]. – Access mode: <http://confinder.richmond.edu/admin/docs/liberia.pdf>.
20. Constitution of the Republic of Malawi [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sdn.org.mw/constitut/chapter8.html>.
21. Constitution of the Republic of the Fiji Islands (As passed by the House of Representatives) Constitution Amendment Bill 1997 [Electronic resource]. – Access mode: <http://confinder.richmond.edu/admin/docs/FijiIslands.pdf>.

22. Constitution of Zimbabwe [Electronic resource]. – Access mode: http://www.nca.org.zw/COZ/coz_4a.htm.

23. Eritrea – Constitution (Adopted on: July 1996) (ICL Document Status: July 1996) [Electronic resource]. – Access mode: http://www.nitesoft.com/eccm/Eritrean_Constitution.htm#A058

24. Rwanda – Constitution (Adopted on: 30 May 1991) (ICL Document Status: 30 May 1991) [Electronic resource]. – Access mode: http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/rw00000_.html.

25. Text of the Constitution of Colombia (1991) [Electronic resource]. – Access mode: http://confinder.richmond.edu/admin/docs/colombia_const2.pdf.

26. The 1996 Constitution of the Republic of Ghana [Electronic resource]. – Access mode: http://www.parliament.gh/const_constitution.php.

27. The constitution of Kiribati [Electronic resource]. – Access mode: http://www.palii.org/ki/legis/consol_act/cok257/.

28. The constitution of the Republic of Rwanda [Electronic resource]. – Access mode: http://www.cjcr.gov.rw/eng/constitution_eng.doc.

29. The constitution of the Republic of Somaliland (As Amended) The people of Somaliland in a Referendum, under Article 130 of the Constitution, formally adopted this Constitution on 31 May 2001 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.somalilandforum.com/somaliland/constitution/revise_d_constitution_segment2.htm.

30. The Constitution Of The Republic Of Uganda 1995 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.parliament.go.ug/chapt7.htm>

УДК 340.12(436+7/8)«19»

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА РОБІТ Г. КЕЛЬЗЕНА

Абашнік В. О.,

доктор філософії, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних
та фундаментальних юридичних дисциплін
Харківського економіко-правового університету

Анотація: Представлено основні етапи еволюції філософії права Ганса Кельзена (1881-1973). Спочатку вказано на особливості його філософсько-правової та юридичної позиції і критичний юридичний позитивізм. Потім розглянуто трактування Кельзенем позитивного права та природного права, зокрема в історичному та актуальному контексті. На завершення вказано на його розуміння понять справедливості та свободи, а також взаємовідносин моралі та права.

Ключові слова: Ганс Кельзен, філософія права, критичний юридичний позитивізм, природне право, позитивне право, справедливість, свобода, мораль та право.

Аннотация: Представлены основные этапы эволюции философии права Ганса Кельзена (1881-1973). Сначала указано на особенности его философско-правовой и юридической позиции и критический юридический позитивизм. Далее рассмотрена трактовка Кельзенем позитивного права и естественного права, в частности в историческом и актуальном контексте. В заключение указано на его понимание понятий справедливости и свободы, а также взаимоотношений морали и права.

Ключевые слова: Ганс Кельзен, философия права, критический юридический позитивизм, естественное право, позитивное право, справедливость, свобода, мораль и право.

Annotation: The main periods of the evolution of the philosophy of law of Hans Kelsen (1881-1973) are presented. The features of his philosophical and juridical position and of the critical legal positivism are given in the beginning. Further Kelsen's interpretation of the positive law and the natural law is considered, e.g. in historical and actual context. In conclusion his understanding of the concepts of justice and freedom, the relationship between morality and law are pointed out.

Key words: Hans Kelsen, philosophy of law, critical legal positivism, natural law, positive law, justice, freedom, morality and law.

Філософсько-правові аспекти творчості відомого австро-американського юриста Ганса Кельзена (1881-1973) мають нагальну актуальність не лише у теоретичному сенсі, але й у практичній сфері, зокрема для цілісного розуміння зовнішніх впливів на становлення вітчизняної філософії права у 20-му та на початку 21-го століть. Крім цього, аналіз особливостей творів авторитетного юриста і фундатора «чистого правочення» або «чистого вчення про право» (Reine Rechtslehre) надає різноманітні можливості щодо осмислення та розуміння проблематики філософії права.

Ступінь наукової розробленості питань філософії права у працях Ганса Кельзена має певну традицію у австрійській, західноєвропейській, англосаксонській та латиноамериканських школах філософії права. У цьому відношенні можна назвати праці таких відомих юристів та філософів права, як австрієць Р. Вальтер,

чех О. Вайнбергер, німці О. Лепсіус, Х. Драйер, М. Штольайс, аргентинець Е. Булігін, американець С. Паулсон, бразилець Г. Діас, росіянин М. Антонов. Однак у вітчизняній юриспруденції та філософії права вказана тематика до цього часу перебуває на початковому рівні розробки. Зокрема, деякі аспекти філософсько-правової проблематики у роботах Кельзена розглядав автор цієї статті у своїх публікаціях [1; 2; 3; 4]. Новизна статті буде полягати в тому, що тут буде подано загальний огляд філософсько-правової проблематики у працях різних періодів творчості Ганса Кельзена.

Метою цієї статті є з'ясування ролі філософсько-правової проблематики у творах Ганса Кельзена різних періодів його діяльності. Основним завданням статті буде аналіз філософсько-правових аспектів творчості Ганса Кельзена у історичному та актуальному контекстах.

Філософія права, поряд з тематикою теорії права, політичної теорії та міжнародного права, була одним